
Recenzje

Reviews

Urszula Jęczeń, *Językowa projekcja emocji w wypowiedziach dzieci w normie intelektualnej i dzieci z zespołem Downa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017, ss. 431

Książka Urszuli Jęczeń *Językowa projekcja emocji w wypowiedziach dzieci w normie intelektualnej i dzieci z zespołem Downa* porusza rzadko spotykany w literaturze temat analizy emocji poprzez język. Ukazała się w serii Komunikacja Językowa i Jej Zaburzenia (wyd. UMCS w Lublinie). Autorka jest doświadczonym logopedą i przedstawioną monografię oparła na swoim dorobku zawodowym oraz na przeprowadzonych badaniach naukowych i analizie literatury. Przedstawiona praca jest ambitną monografią, dokładnie przemyślaną i uporządkowaną. Praca napisana jest językiem stosowanym w pracach naukowo-badawczych. Zawiera dokładnie sprecyzowane założenia podjętych badań oraz uzyskane wnioski. W rozprawie Urszula Jęczeń dokonuje analizy definowanych przez dzieci emocji, przez co zwraca uwagę na „możliwości językowe i poznawcze dzieci nie tylko prawidłowo rozwijających się, ale również tych, których rozwój intelektualny został zaburzony – dzieci z zespołem Downa” (Jęczeń 2017, 12).

Praca prezentuje wysoki poziom. Autorka powołuje się na wiele badań naukowych zarówno z psychologii, jak i lingwistyki. Przedstawia dużą liczbę teorii, klasyfikacji, charakterystyk, które stanowią tło teoretyczne do podjętych badań. Przytacza teorie zarówno polskie, jak i zagraniczne. Przedstawione przez Urszulę Jęczeń informacje są przemyślane i ukazane w rzetelny uporządkowany sposób. Czytelnik, zapoznając się z monografią, zauważa spójność i zasadność prowadzonych badań.

Książka składa się z ośmiu rozdziałów, bibliografii i aneksu. Struktura poszczególnych rozdziałów jest przejrzysta. Trzy pierwsze rozdziały przedstawiają w bardzo szczegółowy sposób rzetelną wiedzę stanowiącą teoretyczne podstawy podjętych badań. Już we *Wstępie* Autorka uzasadnia podjętą tematykę badań. W pracy badaczka wykorzystuje terminy i koncepcje językoznawstwa kognitywnego.

W rozdziale 1. Urszula Jęczeń przedstawia teorie opisujące wzajemne zależności łączące język, myślenie i rzeczywistość. Odnosi się do lingwistyki kognitywnej, przedstawiając podstawy kognitywnego paradygmatu badań. W szczególowy sposób opisuje założenia amerykańskiej wersji językoznawstwa kognitywnego, powołując się na badania wielu naukowców. W szczególności skupia się na istocie znaczenia. W kolejnej części rozdziału zostało opisane pojęcie językowego obrazu świata – jego historia oraz koncepcje. Autorka przedstawia problematykę funkcjonowania poznawczego człowieka, opisując spostrzeganie, pamięć, uwagę, myślenie i język. Skupia się na wybranych jego modelach, które określają procesy poznawcze jako procesy przetwarzania informacji. Ukazuje rolę doświadczenia jednostek w procesie budowania reprezentacji wiedzy. Zwraca

uwagę na jego podstawowe znaczenie w poznawaniu rzeczywistości. Rozdział kończą rozważania odnoszące się do definicji pojęcia – jego koncepcji. Badaczka odnosi się do założeń psychologów i pedagogów. Skupia się na tych podejściach, które uwzględniają „kształtowanie się pojęć u dzieci i sposobów, w jaki definiują one pojęcia, czyli dokonują konceptualizacji” (Jęczeń 2017, 61).

W rozdziale 2. Autorka opisuje uczucia i emocje, powołując się na badania psychologii i lingwistyki. Charakteryzuje ekspresje emocji oraz szczególną w niej rolę twarzy. Badaczka opisuje poglądy naukowców odnoszące się do mimicznej ekspresji emocji. Przedstawia również stanowiska badaczy odnoszące się do podziału emocji na podstawowe/pierwotne/universalne/prototypowe oraz pochodne/inne. W odniesieniu do swoich badań Urszula Jęczeń opisuje właściwości zjawisk emocjonalnych, odwołując się między innymi do regulacyjnej teorii emocji J. Reykowskiego. Zwraca uwagę na aspekty charakterystyki procesów emocjonalnych, takie jak: znak emocji (dodatni lub ujemny); natężenie (intensywność) emocji, treść emocji (Jęczeń 2017, 76). W dalszej części rozdziału badaczka opisuje model poznawczej reprezentacji emocji, w którym zostały wyróżnione trzy kody reprezentacji emocji (kod werbalny, obrazowy, abstrakcyjny). Powyższy model jest ważny w odniesieniu do przedstawionych w dalszej części rozprawy badań, ponieważ ukazuje on „kierunek rozwoju reprezentacji emocji u dzieci” (Jęczeń 2017, 78). W kolejnej części rozdziału została przedstawiona analiza terminów *emocja* i *uczucie* oraz sposoby werbalizacji stanów emocjonalnych w ujęciu językoznawczym. Rozważania podjęte przez Autorkę w powyższym rozdziale stanowią uzasadnienie do stosowania przez nią w empirycznej części pracy terminu *emocja* (sporadycznie *uczucie*).

W rozdziale 3. został zaprezentowany rozwój poznawczy i emocjonalny dzieci w normie intelektualnej i dzieci z zespołem Downa. Urszula Jęczeń opisuje rozwój pojęć u dzieci w świetle koncepcji J. Pięta, L.S. Wygotskiego, J.S. Brunera oraz w nawiązaniu do koncepcji psycholingwistycznych. Przedstawia założenia gramatyki kognitywnej odnoszące się do rozwoju mowy i myślenia dziecka. Powołując się na dotychczasowe badania występujące w literaturze, skupia się na przedstawieniu rozwoju fizycznego, językowego, poznawczego dzieci z zespołem Downa. W postaci tabeli przedstawia uporządkowaną charakterystykę mowy i myślenia dzieci w zależności od stopnia niepełnosprawności intelektualnej. Rozdział kończą rozważania Autorki na temat poziomów funkcjonowania poznawczego człowieka, które opiera głównie na założeniach K. Obuchowskiego.

Rozdział 4. prezentuje podstawy metodologiczne prowadzonych przez Urszulę Jęczeń badań. Badaczka dokładnie przedstawia i uzasadnia cel swoich badań, nawiązując do dokonanego w części teoretycznej przeglądu literatury. Przedstawia charakterystykę osób badanych i sposób zbierania materiału. Badaniami zostało objętych dziewięćdziesięcioro dzieci z trzech grup: dzieci przedszkolne – 6-latki, dzieci ze szkoły podstawowej – IV klasa oraz dzieci z zespołem Downa (wiek 10–13 lat). Dobór dzieci odbywał się według ściśle określonych kryteriów. Badania odbywały się indywidualnie (z każdym dzieckiem odbyły się 3–4 spotkania). Dzieci z poszczególnych grup badawczych reprezentują inny etap rozwoju poznawczego. Według założeń metodologicznych badaczki będą one w różnorodny sposób definiować pojęcia związane z emocjami, „reprezentują poznawczo świat w swoich umysłach w swoisty sposób, na miarę swoich możliwości” (Jęczeń 2017, 129). Sposób zbierania materiału miał ściśle określony scenariusz. Stanowiła go rozmowa na temat emocji (swobodna, kierowana), a następnie interpretacja zaprezentowanych na fotografiach 10 wyrazów mimicznych. Wyrazy mimiczne odnosiły się do emocji podstawowych – złość, strach, smutek, radość, wstyd, wstręt, zdziwienie oraz emocji pochodnych – podziw, tęsknota, zdziwienie. Jak twierdzi Urszula Jęczeń, „tylko w rozmowie/dialogu, dzięki „wszechogarniającemu kontekstowi” możemy dojść do znaczenia wyrazu” (Jęczeń 2017, 41). Na uwagę zasługuje fakt, że Autorka dokładnie uzasadnia kryteria doboru materiału i grup badawczych. Przybliży czytelnikowi procedurę zbierania i analizy materiału empirycznego. Dobór grup badawczych nie budzi wątpliwości, zwłaszcza po tak dokładnym uzasadnieniu przedstawionym w części teoretycznej.

Rozdziały 5., 6., 7., stanowią dokładny opis uzyskanych przez Urszulę Jęczeń kolejno badań dzieci sześcioletnich, dziesięcioletnich i dzieci z zespołem Downa. Badawcza część pracy stanowi ponad połowę monografii. Zebrany materiał badawczy został przedstawiony w sposób kompetentny i przejrzysty dla odbiorcy.

Autorka rzetelnie przedstawia, w jaki sposób dzieci interpretowały wyrazy mimiczne przedstawione na fotografiach oraz jak wyjaśniały/tłumaczyły emocje. Interpretacja wyrazów mimicznych, w każdej grupie wiekowej, przedstawiona została w formie tabeli, dzięki czemu od razu ukazuje się czytelnikowi pełny obraz wyników badań. Następnie badaczka dokonuje całościowego opisu i interpretacji wyników. W eksplikacji semantycznej nazw emocji przyjęto model strukturalny (w nawiązaniu do propozycji I. Nowakowskiej-Kempnej). Autorka według uznanego schematu prowadziła rozmowę z każdym dzieckiem na temat danej emocji, a na koniec prosiła o podanie przez dziecko definicji danej emocji. Każdy z rozdziałów zakończony został syntetycznym podsumowaniem uzyskanych wyników badań. Urszula Jęczeń cytuje w swojej pracy wiele przykładów z wypowiedzi badanych dzieci. Sformułowany przez Autorkę problem badawczy „w jaki sposób wiedza o świecie, jaką posiadają w swoich umysłach [...] dzieci, projektuje zestaw cech, kategorii tworzących kognitywną strukturę badanych emocji” (Jęczeń 2017, 243) został więc dokładnie zbadany i omówiony.

Rozdział 8. zawiera zbiorcze podsumowanie prowadzonych wyników badań, w którym badaczka zwraca uwagę na podobieństwa i różnice w definiowaniu nazw emocji dzieci pozostających na różnych etapach rozwoju poznawczego. Bardzo trafna okazała się problematyka podjęta przez Autorkę. Poprzez swoje badania Urszula Jęczeń pokazała „relacje między językiem, jakim się posługują (dzieci), ich rozwojem poznawczym a zakodowaną w umysłach wiedzą o świecie, szczególnie związaną z tym fragmentem rzeczywistości, który dotyczy przeżyć emocjonalnych” (Jęczeń 2017, 381).

Na końcu znajduje się aneks zawierający fotografie mimicznych wyrazów emocji oraz prace plastyczne dzieci obrazujące wybrane emocje.

Przygotowana przez Urszulę Jęczeń praca jest jedną z nielicznych podejmujących problematykę wyrażania emocji w języku. Autorka, prezentując problematykę, wykorzystuje obszerną wiedzę z zakresu lingwistyki i psychologii, umiejętnie łączy dotychczasowe teorie i koncepcje odnoszące do języka, rozwoju poznawczego i emocji.

Książkę Urszuli Jęczeń należy uznać za pracę wartościową, zawierającą rzetelnie umotywowane badania nad definiowaniem pojęć emocji przez dzieci. Monografia posiada niepodważalne wartości edukacyjne i naukowe. Dla logopedów jest to publikacja niezwykle cenna. Ukazuje sprawności semantyczne dzieci z zespołem Downa na tle dzieci w normie intelektualnej, co praktycy mogą wykorzystać w programowaniu ich terapii logopedycznej.

dr Aldona Kocyla-Łukasiewicz

Zakład Języka Polskiego i Logopedii

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach